

Előadásomban a szorongásról, a hitről és a közösségről szeretnék beszélni.¹ Előrebocsájtom mondani-valóm lényegét. Szorongó társadalomban és egyházban élünk, evilági szorongások közepette. Az evangéliumok jézusi szorongásról beszélnek. A hit megerősítése részben a tanulásból, részben a közösségi tapasztalatból lehetséges. Vagyis az evilági szorongás elleni legjobb orvosság az Evangélium iránti, közösségi elkötelezettség, a jézusi szorongás vállalása, ami a Bokor sajátossága volt; e közösségnek a habitusát most együtt ünnepeljük, és fennmaradásáért szeretnénk tenni is valamit. Talán nem is keveset.

Emlékezni

Amikor még a hetvenes évek második felében Bokor-közösségekbe jártunk, a fő tevékenység az evangéliumok analízise, elemzése volt. A KIO, Gyurka bácsinak talán a legjelentősebb műve, az ő analízisének összefoglaló műve. A közösségi találkozókön elővettük valamelyik evangéliumot, és annak egy-egy sorát úgy elemeztük, ahogyan az analízis módszerét tőle megtanultuk. Hosszú és nem ritkán indulatos viták folytak arról, hogy bizonyos állító mondatok következnek-e a szövegből. A közösség nem is jutott mindig teljes egységre. De az egység és elszántság jelen volt azt illetően, hogy az Evangéliumot tanulni, érteni és tanítani kell. A tanítvány tanul a mestertől, és maga is tanítással szerez tanítványokat.

Azt nem merném teljes meggyőződéssel állítani, hogy a Bokor az analízis miatt gyarapodott, és vált a nyolcvanas évek elejére erős, talán 5000 főt is elérő bázisközösségi mozgalommá. De hogy az evangéliumok ilyen, a hitben felnőtté érlelő közösségi tanulmányozása központi szerepet játszott ebben, azt nehéz lenne vitatni. Mint ahogy azt a felvetést is, hogy a Bokor életének elevensége és vonzereje amiatt is csökkent, hogy az Evangélium tanulása és tanítása – igen, az analízis is – lassan kiveszett a közösségek találkozóiból. A közösségek természetesen sok más nagyszerű alappillérré építették és építik együttmaradásukat, mint például az elfogadó szeretet, a nagycsaládosok gyakorlati szolidaritása, a közösségi tagokat érdeklő témák beható megvitatása stb. Mégis érdemes lenne megkockáztatni annak átgondolását, hogy ha visszatérnénk a szoros evangéliumolvasáshoz és az analízishez, akkor vajon nem születne-e ebből számos jézusi ahá-élmény, amiket nem is tudnánk magunkban tartani, és ami újra megnövelné tanítványszerzési lendületünket, és felerősítené azt az üzenetet, amit éppen nekünk kellene belemondani a magyar társadalom életébe.

KIO

A szorongás – amit majd az előadásomnak a következő részében szeretnék társadalomtudományi művekre alapozva definiálni – jelen van az evangéliumokban. Nem a tudományos megközelítéssel kezdem, hanem a KIO-ban található kifejtésekkel – azért is, mert talán fontosabb azt látni, hogy mi-féle szorongással találkozunk az evangéliumok lapjain, Jézus életében és tanításában, és aztán ennek mérlegére tenni azt, amit a szociológia vagy a társadalomlélektan mond a szorongásról.

A KIO II. kötetében, a *Miért jött*-ben, a *szorong* ige különböző alakokban 26-szor fordul elő. Az előfordulások legnagyobb része az üldözöttség összefüggésében értelmeződik. Jézust szorongatják, és ő maga is szorong, mert tudatában van annak, hogy erőszakot nem ismerő alapállása és következetes magatartása nem végződhet másutt, mint a kereszten. A szorongatás kifejezés olyasmit jelent, mint ellenséges erőktől körülvéve lenni, görögül *szünekhomai*. Van a szorongás igéjének egy másik megfelelője is Jézus ajkán: a „megzavarodás” (*tarasszein*) igéje. A külső szorongatottságnak van belső változata is.

¹ Elhangzott a Bokor 80. c. emlékünnepeken, 2025. október 4-én.

A KIO V. kötetében, amelynek címe *Az Ország*, a szorongás, szorongattatás a tanítványok és a világ viszonyára vonatkozik. Amint a Mestert szorongatták, úgy szorongatják a tanítványokat is (Num 120, d3). A Föld az utolsó napokban a szorongattatás helye lesz (Lk 21,23 sk). Az idők végén – legálábbis egy rövid időre – elszabadul a hatalmasok erőszakszervezete, és „ellenségeid körülöttesd palánkot építenek, körülvesznek, s mindenfelől szorongatnak téged. Földre tipornak téged és fiaidat, és nem hagynak benned követ kövön...” (Lk 19,43-44).

Ugyanígy a KIO III. kötete (Az Út) a szorongattatást is tárgyalja mint az üldözés rokon értelmű kifejezését. Hadd idézzem a pazarul megfogalmazott egyik bekezdést: „Az Életre vezető **keskeny** út valójában ilyen szorongatás alatt levő út (Mt 7,14). A köves talajra hulló mag is „üldözés és szorongatás” (Mt 13,21; Mk 4,17) miatt botránkozik meg. Az eszkatológikus beszéd is emlegeti: „Szorongatásra adnak majd és megölnék titeket...” (Mt 24,9). Megfellebbezhetetlen érvényűként cseng a Messiás szava az utolsó vacsorán: „A világban szorongatástok lesz...” (Jn 16,33). A Num 82d leszögezi, hogy Jézus nem ígérte meg, hogy övéinek élete szorongatástól mentes lesz, és hogy baj nélkül megússzák Jeruzsálem pusztulását.

Ezeket a magyarázatokat a szerző, Bulányi György piarista szerzetes, a hatvanas évek vége felé fogalmazta meg. Már mögötte volt tíz esztendő börtönbüntetés, és már világosan lehetett látni, hogy az '56-ot követő megtorlás évei utáni Pax Kadariensis csak látszatbéke. Valójában sem a társadalom, sem az egyház nem szabad, hanem rajta van a pártállam pórása. Korábban, az ötvenes években egészen konkrétan lehetett félni attól, hogy lehallgatnak, megáll a fekete autó a ház előtt, behív a főnök – a 60-as évek végére és a hetvenesek elejére viszont már összetettebb, és nem a korábbi nyilvánvalóságok mentén zajlott a társadalom és az egyházak kordában tartása. Korábban konkrét dolgoktól lehetett, kellett félni, a látszólagos enyhülés idején viszont egyre inkább általánosan lehetett szorongani. Talán attól, hogy nem vesszük észre azt, amitől félni kell.

A *szünekhomai* (szorongani) kifejezés elemzése is azt mutatja, hogy az evangéliumok valamilyen általános tudatot vagy hangulatot neveznek szorongásnak. A szorongatottság és a szorongás a Jézus-követők, a tanítványok alapállapota a társadalomban. Ebbe a tükörbe beletekintve csak nehezen tudjuk evangéliumiaknak látni az ujjongó happy-keresztényeket, és azokat az egyházi és más vallási tömegrendezvényeket, amelyeknek elsődleges célja gyakran a gondtalan harmónia átélése, a *no problem* és a *take it easy* hangulatának a felébresztése. Nem, Jézus oda pozícionálta a követőit, ahol a szorongatottak és a szorongók vannak. Nem akart megszabadítani a szorongattatástól és szorongástól, hanem értelmet akart adni neki. Egyszerűen fogalmazva: az „énérettem és a legkisebbekért” vállalt élet, vállalt szorongás az, ami a keresztényeket kitünteti, boldoggá, és a társadalom konstruktív, hasznos tagjaivá teszi.

Szorongás

Az evangéliumokban, Jézus tanításában tehát a szorongás csak részben van fedésben a szorongás mai felfogásával. Pszichologizálódó kultúránkban, ahol a keresztényeket már nem üldözik, és ahol a keresztények már nem is beszélnek és csinálnak olyasmit, ami miatt üldözésben lehetne részük, a szorongás már nem szorongattatás, hanem általános pszichés alapállapot. Olyasmi, amit ontológiai bizonytalanságnak nevezünk. Mielőtt a tudósok szorongással kapcsolatos, beígért fejtegetéseire térnék rá, Illyés Gyulától idézek egy szonettet, amely költői eszközökkel arra irányítja figyelmünket, amit majd a tudósoktól is olvashatunk.

Emelkedőben

Aztán különös völgybe értünk.
Különös tengermélybe, mely
levegőnket úgy vette el,
nem is fájlaltuk veszteségünk;

nem – legkevésbé azt! – a múltunk!
Mint óceán-alji halak
a víztömeg súlya alatt,
úgy laposodtunk, úgy vakultunk.

Csak most, lengve megint napos
rétegbe, most szorong lapos
szívünk s fog el utólagos

torz hűség: – ismét a napon,
nyomástalanul, szabadon,
nem robbanunk-e szét vajon?

(1954)

Illyés arra kérdez rá, talán azon aggódik, hogy amikor a szabadság megadatik, amikor az üldöztetés és szorongattatás alábbhagy, akkor az ember, a közösség, a nemzet nem veszíti-e el a tartását. Nem robban-e szét, ma azt mondanánk, nem folyik-e szét.

A szociológiában Anthony Giddens 1986-ban írt, korszakalkotónak tekintett művében (*The constitution of society*) vezette be az „ontológiai biztonság” szakkifejezést. Így írt: „*A hétköznapi élet (...) tartalmaz egy olyan ontológiai biztonságot, amely a testi kontroll autonómiáját fejezi ki a kiszámítható rutinokon belül. (Giddens 1986, 50.) Pszichológiai gyökerei a szorongás-kontroll mechanizmusában, a mások iránti általános bizalomban találhatók, amelyet a szülőktől gyermekkorban tanulunk meg.*”

Az ontológiai biztonság tehát egyfajta alapélmény, amit jó esetben mindenki elsajátít, még mielőtt óvodába vagy iskolába megy. Ugyanakkor a szerző leszögezi, hogy „a személyes vagy szociális biztonsági rendszer egyáltalán nem magától értetődően adott állapot, ezt az embereknek állandóan menedzselniük kell, különösen akkor, ha a rendszer támadásoknak van kitéve”. Vagyis amit még a szüleinktől átélés révén megszereztünk csecsemőkorban, azt fenn kell tartani. A fenntartásban nagy szerepet játszanak azok a technikák (ez is Giddens saját kifejezése), amelyekkel imitálni lehet az eredeti biztonság körülményeit, újra átélhetővé lehet tenni a biztonság élményét.

Érdekes, bár végső soron egyáltalán nem meglepő, hogy Giddens „ontológiai biztonság” kifejezése a későbbi szakirodalomban egyre inkább ontológiai *bizonytalanságként* szerepel. A kutatók azt érzékelik, hogy az emberi lét körülményei egyre kevésbé támogatják a biztonságot, és egyre nagyobb mértékben a bizonytalanságot indukálják. Az ember fenyegetettségben él, egyre növekvő mértékű kiszolgáltatottságban. A bankvilág, az internet, a járványok, az elszabaduló populizmus, a korábbi, maguktól értetődő együttélési normák semmibe vétele stb. Ezek mind olyan hatóerők, amelyek már nem vezethetők vissza egy-egy ember felelőtlenségére, hanem egyfajta személytelen hatóerőként szépen tönkreteszik a normális élet feltételeit. Igen, az egyre növekvő mértékben érzékelhető bizonytalanság egyre csak növeli a szorongás érzését. Wystan Hugh Auden 1956-ban egyik művének címéül a Szorongás kora (*The Age of anxiety*) címet adta. Az utóbbi évek szerzői pedig egyre inkább globális fenyegetettségről írnak, ennek súlyos következményeiről és apokaliptikus távlatairól. Fodor Ákos ezt a szorongás-érzést így fogalmazta meg a Keserves c. versében (2013):

De merre van a messzeség?
Ki oldja föl a dermedt utakat?
Veszélyek abroncsai közt
szorong, dobog a vágó, a gondolat.
A mondhatatlan veszteség
mellembe vágja forró szuronyát,
esett szárnyakkal hull körém
százezer elrontott világ.

A legkarakteresebb különbség az Evangélium szorongás-fogalma és a társadalomtudományé között tehát nem az, hogy a szorongás ne lenne mindkettőben egyfajta emberi-közösségi alapállapot. A különbség abban van, hogy az evangéliumi szorongás a Jézus-követés következménye, a társadalomtudományban megfogalmazott evilági szorongás pedig olyasminek a következménye, ami független az ember magatartásától és irányultságától. Az egyik egy magatartás következménye, a másik pedig az ember sorsa a magatartásától függetlenül. Ebből az összehasonlításból fakad a kérdés, hogy a Bokor hagyománya milyen választ tud adni az evilági szorongásra, amely a mai embernek, igen, a mai Bokor-tagnak is alapélménye, magatartásától független kiszolgáltatottsága.

Közösség

Ott kezdtem, hogy analízis, az Evangélium tanulása és tanítása. Ide kanyarodok vissza a létbizonytalanság általános problémájára adható és adott válasszal. Az evangéliumtól ihletett közösség képes fenntartani a Jézusba vetett hitet, és tud átélhető és hiteles választ adni a szorongásra. Ez a Bokor eredeti lényegéből és belső logikájából fakadó egyik maradandó tanulság és üzenet.

A Bokor hagyománya az, hogy Jézus- és Evangélium-centrikus közösségekbe tartozunk, ilyeneket építünk, ilyeneket szeretünk egybe. Amint az előadás elején láthattuk, az Evangélium tanulása alapozza meg a közösséget. A közösségek tagjai az általános szorongatottságtól érintett emberek. Ettől nem szabadulhatnak meg úgy, hogy leküzdik az ontológiai bizonytalanság forrásait. Ugyan kinek lenne közülünk hatalma erre? Nyilván senkinek. Az Evangéliumból azonban azt tanuljuk, hogy maga a Jézus-követés szorongással jár és szorongattatás a következménye. Olyasmi, ami a mi morális tartásunkból fakad, annak a következménye. Ez a szorongattatás voltaképpen annak a jele, hogy az Úton igyekszünk járni. Ez pedig olyan értelmet nyújt számunkra, olyan értelmessé teszi életünket, hogy a másik szorongás léte tagadhatatlan ugyan, de lényegében érdektelen. Nem azt a kérdést feszegeti, hogy mit tehetünk azzal, amivel semmit nem tehetünk, hanem azt, hogy mit tehetünk azzal, amihez van hatalmunk, vagyis az életünk szeretetből való odaszánásához. A többi hit és bizalom abban a Jézusban, aki a János-evangélium szerint azt mondta: „Ezeket azért beszéltem el nektek, hogy békességetek legyen bennem. A világban szorongatástok lesz, de bízzatok: én legyőztem a világot!” (Jn 16,33)

*[Az előadás elhangzott 2025. október 4-én,
a Bokor Közösség alapításának 80. évfordulóján
rendezett jubileumi ünnepségen Budapesten,
az Újhegyi Közösségi Házban.]*

